306
(I. 3

ՓՈՒՆՋ

ԹԻՒ 1141 — 1877 ՅՈՒՆՎԱՐ 1

ՀԱՆԴԷՍ
1876 ՏԱՐԻՈՅ

Ահաւասի՛կ տարի մ՚ալ տարինք թաղեցինք անհունութեան ծոցը։ Անցեալ տարի այս ատեն ի՛նչ յոյսեր որ դրած էինք վրան, ի դերև ելան ամենքն ալ։ Այսօր ալ նոր տարին կմտնենք, բայց չենք գիտեր, թէ ի՛նչպէս պիտի ելնենք. միայն սա՛ գիտենք թէ ա՛յս ալ նախորդին ծնունդն է։

Անցեալը՝ պատերազմով, արեամբ ու աւերով սկսանք. ներկայն դեսպանաժողովով կսկսինք. այսինքն՝ անցեալին անկծեալ հետքերը ջնջելու յուսով. եթէ այս յոյսն ալ՝ լոկ յոյս մը ըլլար, ուր իր ներքև փոթորիկ մը ծածկած ըլլալու երկիւղը չունենայինք, ա՛յն ատեն այդ ալ բաւ էր մեզի առ այժմ։

1876 տարին՝ թշուառ տարի մ՚էր. այո՛, սակայն պատմութեան մէջ ո՛ր տարին արդեօք այդ տարւոյն չափ լի՛ է օգտակար դասերով։ Արդարև և ո՛չ մէկ տարի այնչափ ցաւալի ճշմարտութիւններ, ցաւալի խրատներ, և սուղ դասեր չէ՛ կտակած իւր յաջորդին, ո՛րչափ այն տարին որ այս իրիկուն մենէ բաժնուեցաւ։

Ցուսով եմք, որ բոլոր աշխարհ օգուտ պիտի քաղէ այդ դասերէն. վասնզի անցեալին թողած վէրքերը բաւական խոր են, և չեմք կարծեր որ դիւրաւ դոցել կարելի ըլլայ զանոնք. սակայն կփափաքիմք և կմաղթեմք, որ գործոց գլուխը դտնուող անձինք յաջողին՝ այդ վէրքերը պատել, և շուտո՛վ դարմանելու համար ազգու ու յարմար սպեղանիներ հայթայթել։

Աւելորդ է հոս յիշատակել մանրամասնաբար, թէ օտար ազգերը ի՛նչ օգուտներ տեսան անցեալ տարիէն. անոնք քիչ շատ շահեցան, և ի՞նչու չպիտի շահին, քանի որ մենք կտուժենք. ի՞նչու չշահին, քանի որ տգիտութեան և մոլեռանդութեան լուծը ի վաղուց թօթափած են։

Ուրեմն, մեք մեր երկրին ցաւերը ողբանք, և ի մասնաւորի մեր ազգին վիճակին վրայ քանի մը արտասուք թափենք։

Այո՛, պէտք է որ արտասուք թափենք և լանք, գոնէ սիրտերնիս քիչ մը բացուելու համար։

Վասնզի չենք գիտեր, ի՛նչպէս կգայլենք. և այս անգիտութեան պատճառաւ օ՛րպիսի վէհ մը ափանց մօտերը կը թափառինք արդեօք, անտի անմիջապէս ընկնելու, փշրելու և ոչնչանալու համար։

Իւր արդի վիճակին վրայ ողջամտութեամբ խորհելով ապագայն առջև բերող Հայը, արդեօք այս տխուր դուշակութենէն ուրիշ դուշակ, մը բրա՞ծ է։— չեմք կարծեր, և կարելն ալ՝ նեղրելի չէ։

Վասն զի ոչ ազգային խորհող կայ, ոչ ներկայն իմաստասիրող կայ, և ոչ իսկ անցեալէն օգտակար հրահանգներ առնելու հետամուտ մարդ կայ։

Ազգային կարևորագոյն, կամ՝ լաւ ևս է ըսել՝ նոյն իսկ ազգային գոյութեան խնդիրներ, դեռ գոհացուցիչ լուծում չստանալէ դատ, ցաւալի կնճիռներով կբարդուին, և ասոնց վախճանը տեսնելու յոյսերով դեռ կօրօրուինք։ Խնդիրնե՛ր, որոց համար ա՛յնչափ հանճարներ, ա՛յնչափ տարիներ խորհեցան ու կխորհին. այնչափ պատրիարքներ, առաջնորդներ, այնչափ թադրիրներ դացին ու եկան. ասոնց համար էր որ 1860 ին Բ. Դռնէն ազգային սահմանադրութիւն մը խնդրեցինք. ասոնց համար էր՝ այսչափ երեսփոխանական ժողովներ, խառն ժողովներ, այլ և այլ ժողովներ զբաղեցուցինք, փոխեցինք, պօռացինք ու կանչեցինք։

Այս խնդրոց վերջ տալու համար էր, որ այնչափ կյուղուէինք, կուսակցութիւններ կկազմէինք, զիրար կը դքտէինք, և օրերը, շաբաթները, ամիսները, տարիները պարապ տեղը կսահէին ու կսահէին, և դեռ գործնական արդիւնք մը յառաջ չէր գար։

Դպրոցներնիս ալ չբարեկարդեցինք. աւելորդները հետզհետէ գոցեցինք, որպէս թէ դպրոցին աւելորդ ըլլալը կարելի լիներ։ Շատ դպրոցներ ալ կան, որք ա՛յնչափ անխնամ թողուած են, որ եթէ գոցուին՝ աւելի աղէկ կըլլայ։ Զեմք ուզեր հոս անուններ տալ։

Դպրոցներէն շատերը աւարող թաղականներու, տգէտ ու ապիկար հոգաբարձուներու ձեռքը յանձնած ենք, և երբ ոչ այդ դպրոցներուն յետադէմ վիճակը կտեսնենք, երբ հասոյթներուն ի զուր մնխուիլը կլսենք, մեզմէ շատեր կըսեն թէ «ի՛նչ ընենք, թաղականները, հոգաբարձուները ամսականաւոր պաշտօնեայներ չեն, իրաւունք չունինք աւելի բան մը պահանջելու»։ Այսպէս կըսենք տգիտութեամբ, որպէս թէ ազգին օգտին համար արիւն քրտինք թափելը անհատի մը նուիրական պարտքը չըլլար, որպէս թէ ազգային պաշտօնները ձրի են ըսելով իրաւունք մը ունենայինք տգէտ, անկիրթ ու սինլքոր մարդիկը թաղական, հոգաբարձու ընտրելու, և մեր ապագայն մեր ձեռքովը վատթարացնելու։

Թշուա՛ռ ենք, աղքատ ենք, և ի՞նչպէս չըլլանք, քանի որ ժամանակին ոգւոյն անտեղեակ եմք. վաստակածնիս կմբսենք անխնայ. շատերնիս ծուլութեան վարժուած ըլլալով՝ գործունեայ կեանք մը չունինք ո՛չ մեր օրական տուրևառին մէջ և ո՛չ ալ ազգային գործոց շրջանին մէջ։ Միշտ օտարները զմեզ կխաբեն, մեր ստակները՝ անոնց քսակը կմտնան, և քիչ այրեր կգտնուին, որ իրենց ընտանեացը վրայ բարոյական ազդեցութիւն մը ունենան, անոնց գերի չըլլան և անոնց հաճոյիցը չզօհեն իրենց ներկայն, ապագայն ու բոլոր բարեկեցութիւնին։

Ցաւալի ճշմարտութիւններ կյիշեմք տակաւին, զորս չհրապարակելու համար ճիգեր կթափեմք. տկար ու աւելորդ ճիգեր արդարև, վասն զի ի՛նչ բան որ ըսինք և ինչ բան որ դեռ կրնամք ըսել, նո՛ր բաներ չեն, ամենքս ալ կը տեսնենք, կցաւինք, բայց դարմանը դործադրելու մասին անհոգ եմք։

Հայը միշտ մեռելութեան վիճակի մէջ պիտի մնայ, մինչև որ ազգային կեանք չունենայ։ Ազգային կեանք՝ մէկ նպատակի մը ծառայել է, մէկ ուղղութեան մը հետևիլ է, ազգն ամբողջ միակամ եռանդով, սիրով և յարատև ջանքով։

Կուզե՞նք որ մեր կենսական խնդիրները կարգադրուին, չհարստահարուին, յառաջադիմենք և քաղաքակիրթ ժողովուրդ մը ըլլանք. կուզե՞նք որ բարեկեցիկ վիճակ ունենանք, և արդի յուսահատ ու լքեալ վիճակէն ելնենք.— ամենքս ալ միակամև միախորհուրդ պէտք է աշխատինք անդադար, թէ՛ մեր ընտանեկան անձուկ շրջանին մէջ և թէ՛ ազգային լայն շրջանին մէջ։

Պէտք է ապրինք իբրև մարդ և իբրև Հայ, զգայուն՝ մեր եղբարց ցաւերուն. գիտակ՝ մեր պիտոյից, աշխոյժ և գործունեայ՝ մեր աշխատութեանց մէջ, նախատեսող, խոհուն և հետամուտ՝ յառաջդիմութեան։

Աշխարհ սկսած է մեր վիճակը քննել ու քննադատել. աշխատինք որ մեր ազգային գոյութիւնը խնդրոյ տակ չը ձգենք, և նոր տարւոյն հետ նոր ոգի առնելով նոր դարմաններ խնդրենք մեր վեհապետէն, որ սահմանադրական օրէնքով օժտեց երկիրը և որ անկեղծ ու իրական դործադրութիւն կխոստանայ մեզ։

Այո՛, ուխտիւ մտնենք ամենքս ալ նոր տարւոյն սեմերէն ներս, և շնորհաւորենք զիրար։ Այս ուխտիւ, աւա՜ղ՛ կ, կշնորհաւորեմք մեք մեր սիրելի ազգը, և մեր մերձաւոր ու հեռաւոր աղնիւ ընթերցողները՝ ամեն յաջողուած ու բարօրութիւն մաղթելով ի խորոց սրտի։

Երկու որ յառաջ, Բաղէշէն հեռագիր մը եկաւ Պատրիարքարան, որով կխնդրուի միջնորդել կայսերական կառավարութեան՝ տեղւոյն գայմագամութիւնը Մութէսարբիֆութեան վերածելու համար։

Այս հեռագիրը՝ որ 500 բառէ կը բաղկանայ, առաջարկեալ փոփոխութեան՝ ժողովրդեան համար ունենալիք բազմագիմի օգուտներն մանրամասն նկարագրած է։

—

Պէյօղլուի եկեղեցւոյ կալուածոց պատուարժան Հոգաբարձութեան առաջարկութեան վրայ՝ Քաղաքական ժողովին հաւանութիւն տուեր է՝ եկեղեցւոյն սնտուկին շահաւոր և օրինաւոր պայմաններով 1500 լիրայի փոխառութիւն մը ընել, որով 2160 լիրայի մէկ պարտքը զեղչմամբ պիտի վճարուի եղեր։

—

Քէօթահիոյ առաջնորդ գերապատիւ Տ. Գէորգ Ծ. վարդապետ Դերձակեան՝ որ ժամանակէ մը հետէ մայրաքաղաքս կգտնուէր վիճակային ինչ ինչ խնդրոց կարգադրութեան համար, երէկ ուղեւորեցաւ դէպ ի իւր պաշտօնատեղին։

—

Այս օրերս երկու առաջարկութիւն եղած է Քաղաքական ժողովոյն։ Մէկը՝ Ուսումնական խորհրդոյն կողմանէ կեդրոնական վարժարանի մը հաստատութեան համար. միւսը՝ անցեալները Պատրիարքարանի բարեկարգութեան համար յատկապէս կարգեալ մասնաժողովոյ կողմանէ՝ Պատրիարքարանի պաշտօնատան կեդրոնացման կամ տեղափոխութեան համար; որպէսզի առաջարկեալ բարեկարգութիւնք անվրէպ գործադրուին։

Քաղաքական ժողովին նկատողութեան առեր է այս երկու առաջարկութիւնն ալ, և հաստուն խորհրդակցութեամբ կարգադրելու համար՝ որոշեր է մասնաժողով մը կարգել, և նորա կարծիքն ու դիտողութիւններն առնելէն յետոյ՝ տընօրինել զարժանն։

Այս մասնաժողովոյն անդամ ընտրուած են՝ Քաղաքական ժողովոյ մէջէն Գաղաղեան Յակոբ էֆէնտի և Կրճիկեան Անդրանիկ պէյ։ Ուսումնական ու Տընտեսական խորհրդոց ալ դրուեր է, որ իրենց մէջէն երկերկու հոգի ցուցնեն՝ մասնաժողովին կազմելու համար։

Կեդրոնական վարժարանի մը հաստատութեան, և անյապա՛ղ հաստատութեան պէտքն անհրաժեշտ է։ Իսկ Պատրիարքարանը պէտք է մնայ իւր տեղը. ինչպէս Ֆէների յունական Պատրիարքարանը կմնայ։ Գումգափու երբեմն հեռու կսեպուէր. իսկ հիմա երկաթուղին դիւրացուցած է երթևեկութիւնը։

Այս է մեր կարծիքն ու դիտողութիւնը։ Տեսնե՛նք, թէ մասնաժողովին ի՞նչ կարծիք ու դիտողութիւն կարտադրէ, և Քաղաքական ժողովին ի՞նչ կորոշէ։

ՊԱՐՏ ԵՒ ՄԱՐՏ

Է.

ԱՌ ԱԶԳ. ԿՐԹԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ

Պարոններ.

Մի ամիսի մէջ մահն երկիցս անցաւ եւ բեսիոխանական ժողովի անդամութիւնն, հնձեց երկու գլուխներ, ամենէն նշանաւորներէն։

Ձեր մէջէ ալ անցաւ նա, երկու շաբաթներէ յառաջ, և տակաւին կողբաք Ղազար Յովակիմեան, ձեր եռանդուն գործակիցն դաստիարակութիւնի խնդիրին մէջ։

Կը դամարդ ցաւակցիլ ձեզ սիրտիս խորէն. մի մեծ կորուստ արաւ Կրթական Խորհուրդն, պիտի ասէի մի անդարմանելի կորուստ, թէ չը վախեի վիրաւորել այն համեստ հոգի, որ չը գիտեմ ուր է այժմ, այլ գիտեմ քաջ թէ կը տեսնէ և կլսէ զմեզ...։

Կատարելէ յետոյ այս տխուր պարտ, կուզեմ այսօր զբաղեցնել զձեզ մի խընդիրով զոր արժան է անուանել խնդիր մահի կամ կեանքի։

Եւ ահա խնդիրն.

Մի դէպք, ում նկատմամբ, փունջէ զատ (1), մեր բոլոր օրագիրներ մի երկիւղած լռութիւն պահեցին, մի նշանաւոր դէպք, մի ամիսէ յառաջ, կատարուեցաւ Զմիւռնիայի մէջ։ Այս քաղաքի ուսումնական խորհուրդն որոշեց, ոչ արտաքսել Մեսրոպեան վարժարանէն դրաբարն, որպէս տարաձայնեցին դրաբարեաններն, այլ Ուսումնարանի բարձրագոյն դասին վերապահել այն մեռեալ լեզու զոր սովոր եմք ուսցուներ Ծաղկոցէն սկսելով։

Ես եռանդագին ծափահարեցի այդ խաղաղական և արդասաւոր յեղափոխումի. զի մի յեղափոխումի է սա, և ամենէն կարեւորն և ազգօգուտն 1860 ի վե՛հ յեղափոխումէն յետոյ։

Ինչ որ արաւ Զմիւռնիայի Կրթական Խորհուրդն Մեսրոպեան վարժարանի համար, կառաջարկեմ ձեզ, Պարոններ, կատարել զայն Կոստանդնուպօլիսի վարժարաններին մէջ։

Կառաջարկեմ ո՛չ դրաբարի բարձումն, այլ նորա բարձրացում իւր արժանաւոր կարգի. բառնալ զայն, այո՛, Նախակրթարանէ և բարձրացնել զայն Ուսումնարանի մէջ։

Եւ այս առաջարկ, կ՚անեմ զա՛յն.

Նախ, յանուն աշխարհաբարի զո՛ր դեռ բազմաթիւ դրագէտներ – անհասանելի ի՞ր – իբր մի քարէ, կը վանեն լեզուների հանդէսէն, և ում սակայն մի կենդանի լեզուի բոլոր յատկութիւնները կը ճանաչեն Էմինեան, Պատկանեան, Նազարեան, Նալբատեանց, Այտընեան, Ոսկանեան, Զօրայեան, Աղաբէկեան, Մուրատեան, Մամուրեան, Օտեան, աշխարհաբարի առաքեալն, և Ռուսինեան, երի՛ցս ողբացեալ Ռուսինեան, «այն նահապետ ընտրողական դպրոցի» որ հաւանութիւնի նշմար կ՚անէ ինձ իւր կիսաբաց դերեզմանէն...։ Այն դրագէտներ, որք կ՚ուրանան աշխարհաբարի էութիւնն իսկ, կրնա՞ն միթէ համարձէք նկատուիլ նոցա, որք կհռչակեն զայն իբր մի դրական լեզու որ կոչուած է վերապատուել։

Երկրորդ. յանուն բառնալարութիւնի. զի բանաւոր չէ, կը կարծեմ, նոյն ուսումն աւանդել աշակերտների, որք սահմանուած են տարբեր ասպարէզներ ընդգրկել. բանաւոր է՞ թէ՝ մի ուսանող որ, զոր օրինակ, վաճառական պիտի լինի, դրաբար շարագրութիւնի, զորոյ չէ պահանջեր առևտրական ասպարէզն, վատնէ այն ժամեր, զո՛րս պարտաւոր էր նուիրել այնպիսի ծանօթութիւնների որք անհրաժեշտ են այդ ասպարէզի համար։ Սա ոչ միայն մի մանկավարժական սխալ, այլ և մի ամենասոսկալի ոճիր է՝ որպէս կգրէ Պ. Իփէքճեան (1)։

Երրորդ և վերջապէս յանուն գիտութիւնների, որք պարտաւոր էին առաջին տեղն գրաւել մեր կրթական յայտագիրի մէջ, և զորս ընդհանրապէս կը զոհենք անխիղճ դրաբարի խոժոռ և անյագ դիքին։

Կը կանխեմ պատասխանել մի օրինաւոր առարկի զոր պիտի ներկայացնէք ինձ. «Այն բազմազան աշխարհաբարներէ, պիտի հարցնէք ինձ, որք կը խօսուին և կը գրուին նոյն իսկ Կոստանդնուպօլիսի մէջ, ո՞րն պէտք է ընդունիլ իբր տիպար»։

— Այն, պիտի պատասխանեմ ձեզ, որ տրամաբանական կանոնների վրայ հիմնուած է, և որ ամենէն աւելի դիւրուսոյց լինելի անհամեմատ առաւելութիւնն ունի։

Եւ այդ աշխարհաբար այն է, զո՛ր ընտրողապէս ստեղծեց, հզօրապէս պաշտպանեց և հրաշապէս գրեց և կը գրէ դեռ ՄԻՆԱՍ ՁԵՐԱՋ։ Նա իւր կողմ ունի տրամաբանութիւն, իւր կողմ ունի գիտութիւն (2), իւր կողմ ունի տաղանդ (3)։

Ահա առաջարկս, «պարզ և մեկին»։

Կը սիրեմ հաւատալ, Պարոններ, թէ յառաջիկայ նիստին մէջ, ձեր խորհրդակցութիւնի առարկայ պիտի լինի այն։ Կը սիրեմ հաւատալ թէ՝ երկար չպիտի սպասեմ պատասխանի, հաւանութիւն կամ առարկութիւն։

Եւ զի անկ է ինձ հրատարակել ինչ որ կդաւանի միտս. զի անկ է ինձ խոստովանիլ երկրայանքս և հռչակել հաւատս, կը հաւատամ թէ՝ այն տարի որ կբսկսի այսօր, չը պիտի վախճանի մինչև որ չը տեսնեմք այն երկու կենսական խնդիրների լուծումն, ոյց վրայ պատիւ ունեցայ ձեր ուշ հրաւիրել այսօր։

Իւսկ. 1 Յունվար 1877

Ե. Տէմիրճիպաշեան

(1) Թէև այս թերթի կարծիքն բարենպաստ չէր խնդիրին։

(Ինչպէս դարձեալ չէ և չըլլար։) (Մ. Խ.)

(1) Կրթութիւն ի Լօզան և մանկավարժական հրահանգք։ Մամուլ Աբեղեան ամսագրի- Յուլիսի։

(2) «Պ. Մ. Ձերաղ գիտապէս կը քննէ և կը լուծէ աշխարհաբարի խնդիրն»։

Մամուլ Աբեղեան, ամսագրի- Հոկտեմբերի.

(3) «Իրողութիւնը քու կողմդ էր, քու կողմդ ձգեցիր նաև տաղանդն»։

Գ. Ս. ՕՏԵԱՆ

Նամակ առ հեղինակ Աղիոյին Դատարանաբանութեան։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Օգոստափառ Սուլթանը՝ լսելով վերամիայլ Օտեան էֆէնտիի Եւրոպիոյ մէջ իւր պաշտօնը յաջողութեամբ կատարած ըլլալն, հրամայեր է բարձրապատիւ մեծ Եպարքոսին, որ իւր բարեւները ու գոհունակութիւնը հաղորդէ Օտեան էֆէնտիի։

— Դեսպանաժողովոյ անդղիական ու գաղղիական ներկայացուցիչք՝ երեկ մեծ Եպարքոսի հետ քանի մը ժամ տեսակցեցան, Նորին բարձրութեան ապարանքը երթալով։

— Հունդարացւոյ հանդանակութենէն 170 անդղիական լիրա, ինչպէս նաև հունդարացի տիկնայց կողմանէ 6 սնտուկ ծուատ՝ այս անգամ մայրաքաղաքս ղրրկըուեր է։

—Լէվընդ Հերալտի գրածին նայելով, դեսպանաժողովոյ հինդշաբթի աւուր նստին մէջ գերմանական դեսպանն ըսեր է, թէ «Բ. Դուռը տերութեանց առաջարկութիւնները վերջնական կերպիւ կա՛մ ընդունի և կա՛մ մերժէ. հրաման եղած է ինձ՝ որ ետ քաշուիմ, եթէ տակաւին երկարին դեսպանաժողովոյ խորհրդակցութիւնք։» Այսպէս կամաց կամաց գերմանական մասը կերևի խընդրոյն մէջ, եթէ ստոյգ է Լէվընդ Հերալտի գրածը։

— Ֆար-տիւ-Պոսֆորի գրածին նայելով, դեսպանաժողովոյ գործը լրացած է, և թէ՝ երեկ օտար ներկայացուցիչք ռուսական դեսպանատան մէջ մասնաւոր նիստ մ՝ըրեր են, Բ. Դրան վերջնագիր մը և պայմանաժամ տալու համար։ Սակայն, այս մասին դեռ որոշ տեղեկութիւն մը չկայ, և դարձեալ կյուսացուի որ խընդիրը խաղաղութեամբ կվերջանայ։

—Պուքրէշէն եկած հեռագրի մը նայելով՝ օսմանցի պաշը-պօղուք խումբ մը իբր թէ Դանուբն անցնելով, Ռումանեան պահականոց մը կոխեր, և երկու զինուոր ալ սպաններ են։

— Կըսուի, թէ Պեսարապիոյ մէջ եղած ռուսական բանակը՝ 120-130 հազար հոգիէ կբաղկանայ. իսկ Կարսի սահմանին մօտ ունեցած բանակը՝ 30-40 հազարէն աւելի չէ։

— Վիէննայի օսմանեան դեսպանը, 5 բժշկաց հետ ալ պայմանագրեր է, օսմ. բանակին մէջ աշխատելու համար։

— Մէկ ղրուշնոց թղթադրամին կազապարներն լմնցած ըլլալով, մօտերս պիտի տպագրուի և շրջաբերութեան հանուի։

— Ռուսիոյ կառավարութիւնը հրամայեր է, որ օտար ջուրեր գտնուող բոլոր պատերազմական նաւերն Իտալիոյ ջուրերը հաւաքուին։

— Սէրտարը-Էքբէմին ընծայելի սուրը բերող հունդարացի ուսանողք՝ երեկ մայրաքաղաքս հասան։ Ինչպէս արդէն ծանուցած էինք, հանդիսաւոր ընդունելութիւն եղաւ։ Հարպիէյի, Թըպիյէի, Սուլթանիյէի վարժարանաց ուսանողներէն 80 ի չափ, հետերնին ըլլալով Սալա փաշա, և այլք, խումբ մը նընդուագարանաց հետ, յատուկ շոգենաւովմը ընդ առաջ ելան, և հունդարացի ուսանողաց շոգենաւուն պատահելնուն պէս, մօտեցան և ելան անոնց շոգենաւը, ուր չնորհաւորեցին նոցա գալուստը, և երկու կողմանէ ատենախօսութիւններ եղան բարեկամութեան և սիրոյ վրայ։ Անոնք դիմաւորողներն իրենց շոգենաւն առնլով հիւրերն՝ կայսերական պալատան առջև դացին, ուր օգոստափառ Սուլթանը ի տես ելաւ, և ուսանողք «Կեցցէ՛ Սուլթան Ապտ-իւլ-Համիտ, կեցցէ՛ Թուրքիա» աղաղակեցին։

Ապա եկան ելան Սիրքէճի-իսկէլէսի, ուր անհամար բազմութիւն ժողովրդեան խառնած էր։ Հունդարացի և Օսմանցի ուսանողք, ղոյդ ղոյդ հեծան պատրաստուած կառքերը, և դացին Սուլթանիյէ վարժարանը՝ յատկապէս զարդարեալ յարկն, ուր մեծ դահլիճ մ՝ալ յատկացեալ է՝ զիրենք տեսնելու դացողներուն համար։

Այսօր, հունդարացի ուսանողք, հանդիսիւ զինուորական դործոց պաշտօնատունը կերթան, սուրն Սէրտարը-Էքբէմին մատուցանելու համար։

Դեկտ. սկիզբները, Կէյվէի Միջագիւղի մէջ հեռաւեալ զարհուրելի եղելութիւնը տեղի ունեցեր է՝ զոր հեռաւեալ կերպիւ կնկարագրէ նոյն գիւղէն դըրուած հետագայ նամակը։

. . . Խմբագիր

Ձեզմէ բաժնուեցայ ի հայրենիս վերադառնալու համար. յոյսը՝ զոր կտածէի ի դարձիս, հայրենակցաց հետ հրճուանօք խօսելու՝ և յուրախութիւն կենցաղավարելու, ի դերև ելաւ. թողուցեր էի զիրենք՝ ապահով կենաց վիճակի մը մէջ չնորհիւ բարեխնամ կառավարութեան. չգտայ նոյն վիճակին մէջ. կմըտածէի թէ վերադարձիս մեր ընտանեաց ամբողջութիւնը կազմող մարմնոյն մասերը ուրոյն ուրոյն պիտի ողջագուրեն բերկրանօք, այլ սխալած էի, զի Կարապետեան Պ. Բերովբէ հօրեղբօրորդիս երբեմն Հիւկոյի ճոխ և վսեմ հանճարոյն նիւթ եղած դեկտեմբեր Չի խաւարամած գիշերուան զոհ տուած էր իր հարստութիւնը, իր կեանքը վտանգի ենթարկուած, և իւր ընտանեաց սիրավառ գորովը չիջած։ Միջագիւղիս մէջ նմանը չը տեսնուած իրողութիւն մը առիթ տուած էր, այս համեստ ընտանեաց վշտացը և բնականաբար Կարապետեան դերդաստանին և ի խորոց սրտի կարեվէր ցաւոց և տխրութեան պատկեր մը կանդրադառնար յիս բոլոր գիւղացւոց և ինձ ծանօթ դէմքերէն։ Իմաստասէր աշխարհի առջև դատապարտուած այն օրը՝ գիշերուան ժամը 7ին միջոցները, մինչդեռ աշխարհ հանգուն կքնանար, անդին 10 հոգիէ բաղկացեալ խումբ մը՝ որ արդէն կհոկէ եղեր, պատեհ ժամ դըտնելով՝ Պ. Բերովբէի տունը կմտնայ, օրն հինդշաբթի գիշեր, օրն ու ժամը ճիշդ, բայց կայիափայ Քահանայապետին դահլիճը չէր ուր որ կմտնային։

Տան տէրը չգիտցած ի՛նչ որ յափըշտակէին, տանէին, դողութիւն էր. բայց ի՛նչ որ այս խումբը դիշերային մթութենէն և մարդկան հանդստի ժամերէն օգուտ քաղելով կը գործէ. ոճիր է . . . եղեռն է . . . Տանը մէկ սենեակին մէջ կը հանդչէին ի քո՛ւն իւր մայրը, կինը, երկու մատաղատի եղբայրները և օտարական կին մը, որովհետև ինք այսինքն Բերովբէ ի Կէյվէ կդտնուէր. ոճրագործ խումբը՝ առանց լսել տալու՝ բակին և տանը դռները բանալէ և ներս մտնելէ ետքը կյայտնի նոյն սենեակին դուռն ևս բանալու. ամէն մէկուն ձեռքը արդէն ի պատրաստի գտնուած մտրը կը վառեն, լոյսը կճառագայթի ի ներքս ի սենեակն, և ահա մայրը լուսոյն յարտաքուստ աչքերուն վրայ ազդած խաղտանքէն կը զարթնու . . . ցո՛ւրտ տեսարան . . . զգեստուց ձեւն, իրենց անսովոր դէմքերնին, դժնեայ և իրեն անծանօթ, վեց մարդիկ սենեկին մէջ սպասաւորներու պէս շարուած՝ և երկուքը սենեկին դրան մէջ պահապան կանդնած, հագուստներնուն վրայէն փայլունութիւն մը աչքերուն կը զարնէ, ուշադիր կըլլայ, և ահա զէնք, դաշոյն. . . և՛ն. զորոնք ինք իւր կենացը մէջ քիչ անդամ ի հեռուստ տեսած ունի, և այն իւր սրտի գորովը, իր փափուկ զգացումը վիրաւորած էր, կշփոթի, բայց կմխիթարեն զինքը կարծես, մի՛ վախնար, մի՛ վախնար ըսելով. ձայներնին բոլորովին անընտել. . . ա՛լ կպարտաւորի նուաղ ձայնով մը կանչել՝ որոնք իւր սենեկին մէջ կքնանային՝ ընկեր ըլլալու իւր ցուրտ վայրկեաններուն. կը զարթնուն հինգն ալ, բայց տղայ և կին. այնքան մոմերուն պայծառ լոյսը իրենց աչքերուն խոր մթութեան պատկեր մը կուտայ և ահն ու դողը անպատմելի երևոյթ մը կառնէ այն վայրկեանին՝ յորում մին կյարձակի մօրը վրայ և անոր մեհեանդները յափշտակութեամբ կկորզէ կառնէ։

«Տանը վրայի դստիկոնը բանալու և դոցելու ձայներ կլսուին, սանդուղքէն ելևէջներու ոտնատրոփը ականջի կը զարնէ. և ահա սարսափը կատարեալ կըլլայ, դաշոյնները կմերկանան իրենց պատեաններէն . . . ոսկի, ոսկի կյօդեն այն վատ շրթունքները և հարուածները տեղատարափ կիջնան տիկնանց և մատաղատի տղոց վրայ . . . Պ. Բերովբէի մօր ձեռքը կվիրաւորուի, արիւն կը հոսի, անկողինները կներկուին ի կարմիր. . . և դեռ կարող է տակալ փափուկ սիրտ մը . . . կինն ևս կյանձնէ իւր ոսկիները։ Եւ երբ այլևս բոլոր տան մէջ ոսկի և մեհեանդ չմնար, հագուստ և ճերմակեղէն կը հատնի, մահու սպառնալեօք կխնդրեն ցոյց տալ ի՛նչ որ դեռ անկողոպտելի մնացեր է. կնանքը՝ իր քաղցրութեան և գերագունութեան զգացումը կդարթուցանէ ի սիրտ վշտակիր, այնչափ մինչ մայրը ա՛լ բոլորովին յուսահատ՝ մահն իւր աչքերուն առջև՝ պահուած մետաքսը և իւր մատաղ տղոց միոյն քովի երեք դահեկանը կցուցունէ. ոճրագործք, բաւականաչափ մետաքս ևս ստանձնելով և դուռը դոցել պատուիրելով, մէկ ու կէս ժամու զբաղումէ յետոյ կմեկնին. հազիւ երեք տիկնայք պատուհանէն մահաղդու ճիչմը թող կըտան և կնուաղին։ Ամէն կողմէն դրացիք, ազգականք և բարեկամք կհասնին. բայց տեսարան մը՝ ուր նուաղելոց դարմանը անհրաժեշտ էր. խումբն արդէն հեռացած և աներևոյթ եղած էր, հարկը կպահանջէր կառավարութեան իմաց տալ։ Փորձառու և անչափոթ բարեկամք կփութան դրելու տեղական կառավարութեան, որու կողմէն ընդառաջօտն կհասնի հարիւրապետն, քիչ մը ետքը գայմագամ պէյն, հարցուփորձի ժամերն անմիջապէս կյաջորդեն և երեքօրեայ աշխատութենէ յետոյ յոյն երիտասարդի մը պատասխաններէն կյայտնուի թէ՝ այն խումբը կբաղկանայ ոչ մի-

այն մի քանի յոյն երիտասարդներէ, այլ և գիւղէն երեք ժամու չափ հեռի մի քանի չերքէս գաղթականներէ, որոնք տեղական կառավարութեան անդուլ աշխատանացը և ջանիցը շնորհիւ ձերբակալ ըլլալով՝ հարցուփորձի ենթարկուած են, և այս՝ ջանից արդեամբը՝ դողցուած մետաքսի մէկ մասը յերևան եկած է մինչև ցարդ։

Մեծ. խմբագիր, այս իրողութիւնը որ արտաքին զօրեղ մարմնոյ մը ներքին զօրութեան մըհետ միանալով գոյացած ու կազմակերպուած է, գիւղացւոցս պատուոյ, կենաց և ընչից ապահովութիւնը կվրդովէ. և եթէ կառավարութեան կողմէն ըստ արժանւոյն ոճրագործ խումբը չը պատժուի, թերևս ի՞նչ քստմնեցուցիչ տեսարաններու թատր մը պիտի ըլլայ Միջագիւղ, մինչդեռ առաջնորդութիւնն ու մատնութիւնն ներքին մարմնոյն, իսկ զօրութիւնն ու ոյժը արտաքնոյն է։ Ուստի, կենդրեմ, տէ՛ր, հաճեցէք ձեր թերթին միոյն միջոցաւ հրատարակել նամակս յուշադրութիւն օսմանեան բարեխնամ կառավարութեան, ոչում՝ շնորհապարտ եմք միշտ։

Աղբիւր Մ. Ց. Կարապետեան

24 դեկտ. 1876
ի Կէյվէ-Միջագիւղ

ԻԼԱՆ
ՊԱՊԸ ՍԷՐԱՍՔԷՐԻ

Ասաքիրի շահանէ էլպիսէ անպարբնա հէման թէսլիմ օլունմադ վէ պահասը մագպուզ սէնէտի վիրուտինաէ սիմ մէճիտիյէ եիրմի պիրէր պուչուգ ղրուշա օլարադ պէրվէճհի փէշին նիզամիյէ խաղինէսինտէն վէրիլմէք վէ սիմ մէճիտիյէ վէրիլմէզ իսէ ֆարգը իլէ գավաիմի նագտիյէ օլարադ իթա գելընմադ շարթի իլէ տարը շուրատէ մահֆուզ նումունէսի վէճհ իլէ մուպայեա օլունաճագ իքի պին թօփ օն իքի լիպրալըք ամէրիգանըն պէհէր թօփը եէթմիշ տոգուզ ղրուշա օլարադ թալիպի էօհտէսինտէ օլուպ քեանունի սանիի ռումինին իւչիւնճիւ փաղար էրթէսի կիւնիւ գարարը գաթիսի վէրիլէճէյինտէն իթասընա թալիպ օլանլարըն եէվմի մէգքիւրտէ տարը շուրայի ասքէրիյէ կէլմէլէրի։

30 քեանունի էվվէլ 1876

Պապը Սէրասքէրի

—

Նըսֆը Գասըմ փաշա վէ նըսֆը տիկէրի գափանը տագիդ տէյիրմէնի հասընթընտան սաթըլմադ իւզէրէ մէվճուտ պուլունան եիւզ պին գըյէ քէվիէք թարիխի գօնթրաթօտան իթիպարէն օն կիւնտէ ախզ գելընմադ վէ էսմանը եիւզիւք գայիմէ եիւզ ղրուշա օլարադ փէշինէն թէտիյէ գելընմադ չէրայիթի իլէ պէհէր գըյէսի օն եէտի պուչուգ փարայա օլարադ թալիպի էօհտէսինտէ օլուպ քեանունի սանիի ռումինին իւչիւնճիւ փաղար էրթէսի կիւնիւ գարարը գաթիսի վէրիլէրէք ֆիրուխթ օլունաճաղընտան իշթիրասընա թալիպ օլանլարըն եէվմի մէգքիւրտէ տարը շուրայի ասքէրիյէ կէլմէլէրի։

30 քեանունի էվվէլ 1876

Պապը Սէրասքէրի

—

Ս. ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ
ԳԻՇԵՐՕԹԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՅԱՐՄԱՇ

Անցեալ օգոստ. ամսոյ 18րդ օրն վարժարանիս արձակուրդի օրերն աւարտեալ ըլլալով՝ աշակերտներն դարձած են և արդէն դասուց աւանդումն իսկ սկսուած է։

Այն ծնողաց կամ որբերու խնամակալ մարդասէր բարերարաց որ իրենց զաւակները կամ որբը վարժարանիս խնամոց յանձնել կուզեն կը յայտարարեմք թէ՝

Ս. Ղեւոնդեանց գիշերօթեայ վարժարանս յառաջադէմ վարժարաններու մեթոտով կանոնաւորեալ խիստ բարեկարգ վարժարան մ'է։

Կ. Պոլսէն և այլ քաղաքներէ փոքր ինչ հեռաւորութիւնը թէև ոմանց համար անհաճոյ թուի, սակայն կերպ մը բարիքէ ծնողաց աչքէն և զբօսալից վայրերէ հեռի անփոփ և անդրաղ մտօք միայն ուսման պարապելու կողմանէ։

Ուսմանց տեսակներուն ամենը, նկարչութեան ամեն ճիւղերը և լեզուներէն երեք միայն, հայերէն, գաղղիերէն և տաճկերէն կաւանդուին, բայց ոչ բնաւ վեր ի վերոյ կամ թերի։

Ամեն ուսանելի առարկայից համար ընտիր և յաջողակ դասատուներ կան։

Աշակերտաց կեանքն և առողջութիւնը խնամով պահպանելու համար վարժարանս իր մէջ յատկապէս մշտնջենաւոր բժիշկ կպահէ վկայեալ և յաջողակ, և բաւականաչափ դեղարան։

Աշակերտին տարեկան թոշակն է 52 լիրա օսմանեան որոյ մէջ են, երթևեկութեանց թղթատարութեանց և սովորական ագանելեաց ծախքէն զատ, ուրիշ բոլոր ծախքերը։

Արձակուրդի կամ պարապոյ օրերը բոլոր տարին միայն մէկ ամիս է և ո՛չ բնաւ աւելի։

Միշտ բաց է և բաց պիտի մնայ վարժարանս. որ ատեն որ ուզեն՝ ազատ են ծնողք կամ բարերարք իրենց զաւակները կամ սաները տալու։

Որոնք որ աշակերտ պիտի ղրկեն մեզ՝ պէտք է կամ Պոլիս Փունջ լրագրոյ արտօնատէր մեծ. Համբարձում էֆ. Ալաճաճեանի հետ տեսնուին (Ալաճա-համամ Խանը Խալիլ թիւ 19) և կամ հոս մեզի հետ թղթակցին։

1876 սեպտ. 1 — Խորէն Եպիսկ.
Ի Վանս Ս. Ս. Աստուածածնի — Վ. Արմաշու.
ՅԱրմաշ

ԱՌ ԱՐԵԳԱԿՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ ԵՒ ԴԵՂԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՔ
ԲԺՇԿԱԿԱՆ

Ֆ. Վ. Ծաճճի տանը յանճարարուբիւճներ ալ կրնան դուրս դրկել տալու։

ՄԵԾ ՏՈՒՆ ԴԵՂԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ԴԵՂՕՐԷԻՑ
Վ. ԾԱՆՆԻ

Բերա Մեծ փողոց Ադամամի թիւ 77
ԵՒ
Կ. Պոլիս Կամուրջի հրապարակը թիւ 1—2

Եւրոպիոյ առաջին գործարանաց հետ յարաբերութեամբ կապուած, և իւր գեղորէից ընտրութեամբն և գնոց չափաւորութեամբ հրաշակուած։

Միակ մթերանոց անուանի Հ. Նէսթլէ քիմիագէտին շինած ֆն լաֆրէն, որոքփրիկ ուէ տղայոց, տկար կազմ ունեցող և հիւանդութենէ ապաքինելոց միակ սննդարար ուտելիքէն համայն Եւրոպիոյ մէջ ընդունուած և ամեն գըլխաւոր բժշկաց հաւանութիւնն ստացած։

Հոն կը գտնուի նաև.

Ֆոսֆոս (մատակի խմորեալ կաթ) որ մեծ համբաւ ունի Եւրոպիոյ մէջ և շատ կը փնտրուի։

Սէլֆաֆն ոը ֆէնէֆ, զուտ և մաքուր, Բէլթիէ, Տիւպօսք, Ժօպսթ և Էվանս Լէդէ ճարտար քիմիագէտներէն պատրաստուած։

Զկան էօղ, զուտ, Ֆրիսթիանայի Բէթէր Մէլլէրի գործարանէն ելած։

Եղեբդէ (հինտիպա) խահուէ, Լուտվիկսպուրկի Հ. Ֆրանք գործարանէն ելած ստամոքսի ուժ տուող և ախորժակ բացող, որ հասարակ խահուէի հետ խառնելով՝ գինը մեծապէս կիջեցնէ՝ առանց համն ու հոտը փոխելու։

Արոռէսպաան սաաոյց ամեն ժամու մէջ։

Տէ-ժէնէ ջոը, մազերու անվրիպելի ներկ։

PILULES HOLLOWAY
ԴԵՂԱՀԱՏՔ ՀՈԼԼՕՈՒԷԻ

Լեարդի, ստամոքսի, և աղիքներու ամեն տեսակ անկարգութեանց համար խիստ ընտիր է սոյն դեղահատը, նաև ջղային տկարութեան, ուժաթափութեան և տխրութեան համար. կը ջնջէ և անհետ կընէ ամեն տեսակ անչափաւորութեանց հետքերը։ Արտի և երիկամանց վրայ օգտակար ազդեցութիւն մ'ունի. արիւնը մաքրելով նոցա խանգարեալ վիճակը կը կանոնաւորէ, և գրգռելով կենսական գործարանները կը զօրացնէ։ Իւր դեղական մեծ ազդեցութեամբը սրտախառնութիւն, կուծուութիւն, մաղձային հիւանդութիւններ, որովայնի մէջ լեցուած կաղեր, գլխի ցաւեր կը վանէ. մարսողութիւնը կը չափաւորի, և մարմինը մաքրու